

11. Рофизийлар – (араб. Рофиз – тарк этиш, рад этиш, баъзан маслагидан қайтиш маъноларида) – ўрта асрларда сунний ислом илоҳиётида изчил ислом йўлидан четга чиққан оқимлар, хусусан шиалар (Абу Бакр (ра) ва Умар (ра) нинг халифалик ҳукукини рад этганлари учун) Рофизийлар деб аталган. Кейинчалик Алини илоҳийлаштириш тарафдорлари бўлган фирқалар (хусусан исмоилийлар) шу ном билан аталган. Умумий маънода Рофизийлар имомийлар, алавийлар ва зайдийларга нисбат берилади.

12. Куръони Карим. Исро сураси, 81 оят.

СУРХОН ВОҲАСИДА МАОРИФ ТИЗИМИНИНГ СОВЕТЧА АСОСДА ҚУРИЛИШИ

Умаров Жамшид Сайидмуратович,

Термиз давлат университети Жаҳон тарихи кафедраси тадқиқотчиси,

Педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)

Umarovjamshid510@gmail.com

Аннотация: XX аср 20-30-йилларида мамлакатимиз таълим тизими мураккаб ва зиддиятли даврни бошидан кечирди. Бу даврда совет ҳокимияти “шаклан миллий, мазмунан социалистик” маданият барпо этишга киришди. Совет давлати янги типдаги мактаблар очар экан, аввало ўзига содиқ бўлган кадрларни шакллантиришга ҳаракат қилди. Миллий ғоялар четга сурилиб, ўрнига коммунистик мафкура жорий қилинди. Совет мактабларида асосий эътибор ғоявий-мафкуравий тарбияга қаратилди.

Калит сўзлар: маориф тизими, совет мактаби, эски усул мактаблари, ғоявий-мафкуравий тарбия, коммунистик партия мафкураси, саводсизлик, алифбо.

Аннотация: В 20-30-е годы 20 века образовательная система нашей страны переживала сложный и противоречивый период. В этот период советская власть начала строить «национальную по форме, социалистическую по содержанию» культуру. Советское государство, открывая новые типы школ, в первую очередь старалось формировать лояльные себе кадры. Национальные идеи были вытеснены, а вместо них была внедрена коммунистическая идеология. В советских школах основное внимание уделялось идеологическому и идеологическому воспитанию.

Ключевые слова: система образования, советская школа, школы

старого образца, идейно-идеологическое воспитание, партийная идеология, неграмотность, алфавит.

Abstract: In the 20s and 30s of the 20th century, the educational system of our country experienced a complex and conflicting period. During this period, the Soviet authorities began to build a "national form, socialist in content" culture. The Soviet state, while opening new types of schools, first tried to form personnel loyal to itself. National ideas were pushed aside and communist ideology was introduced instead. In Soviet schools, the main attention was paid to ideological and ideological education.

Key words: educational system, Soviet school, old-style schools, ideological-ideological education, communist party ideology, illiteracy, alphabet.

Сурхон воҳасида совет мактабларини ташкил этиш оғир шароитларда кечди. Негаки, Бухоро амирлиги Қизил Армия томонидан забт этилгач, мамлакатда қаршилиқ ҳаракати кучайиб кетди. Уруш натижасида кўпгина кишлоқлар вайрон бўлди. Кўпгина мударрислар ва домлалар ҳалок бўлишди. Мактаб, таълим-тарбия ишлари орқага кета бошлади. Шунга қарамай, зиёлиларнинг фидойилиги билан таълим тизими аста-секинлик билан ўз изига туша бошлади.

1921 йилда Термизда биринчи совет мактаби очилади. Мазкур мактабда таълим

рус тилида олиб боришиб, олти синф, 213 ўқувчи ва олти ўқитувчидан иборат эди. 1923 йилда маҳаллий миллат болалари учун Маҳмудхўжа Бехбудий номидаги биринчи ўзбек мактаби очилади. Бу ҳозирги 2-сонли умумий ўрта таълим мактаби эди. Мактабда 56 ўқувчи ва уч нафар ўқитувчи бўлган. Бироқ, ушбу мактаб шаҳарнинг ўқиш ёшидаги барча аҳолисини қамрай олмаган. Шу боис 1924 йилда 150 ўқувчига мўлжалланган 3-сонли мактаб очилади[15].

Шаҳарда маҳаллий аҳоли орасидан етишиб чиққан саводхон инсонлар ва маърифат жонкуярлари ҳаракатлари натижасида етим болалар ва кам таъминланган оилаларнинг болалари учун махсус интернат мактаб очилади. Натижада Термиз шаҳридаги мактаблар сони 4 тага етди. 1926-27 ўқув йилига келиб, шаҳарда 1 та деҳқон ёшлар мактаби ташкил этилади[16].

1924 йилда Шеробод шаҳрида дастлабки совет мактаби ташкил этилди. Ушбу мактабга шаҳар марказидан ташқари Хўжаги, Окқўрғон, Ғамбур, Чўянчи, Қўштегирмон, Тароқли ва Қуллукшо қишлоқларидаги болалар ҳам ўқишга жалб этилди.

Қумқўрғонда ilk совет мактаби 1924 йилда ташкил этилиб, унга 185 нафар ўқувчи жалб қилинди. Лекин мактаб учун яроқли бинолар, ўқув қўлланмалари ва ўқитувчилар етишмасди. Қатъий ўқув режалари ва дастурлари бўлмаганлиги сабабли мактаб ўқитувчилари ўзлари ўқиган педагогик курсларда тузилган кўчирмалардан фойдаланганлар. 1925 йил февраль ойида Ўзбекистон Компартиясининг 1-съездида совет мактаблари сонини ошириш, катта ёшли аҳоли учун эса саводсизликни тугатиш мактабларини кенгайтириш борасида чора-тадбирлар кўриб чиқилди. Масалан, 1924-1925 ўқув йилида маориф тизими учун Сурхондарё вилоятига 89.092 сўм ажратилди[17].

1925 йилда Ўзбекистонда биринчи босқич мактабларига тортилган болалар сони 55291 нафарга етган, бу эса 8 ёшдан 16 ёшгача бўлган жами 967 минг нафар боланинг умумий сонига нисбатан 5,7 фоизни ташкил этар эди. Эътиборли томони,

сиёсий маориф муассасаларининг сони 31,5 фоиз кўпайган эди[2;-Б.141].

Термиз шаҳрида ташкил этилаётган совет мактабларига ўқувчи ёшларни жалб қилишда қатор қийинчиликларга дуч келинди. Кўпгина ёшлар совет мактабида ўқишдан кўра анъанавий эски усул мактабларида ўқишни афзал билар эдилар. Воҳада 1924-1925 йилларда 205 та, Термизда эса 1926 йилгача 6 та анъанавий эски усул мактаблари фаолият юритган. Ўша даврда вилоятда 10 та совет мактаблари ишлаб турди. Уларда 32 нафар ўқитувчи таълим берди[3;-С.203].

1925 йил 1 сентябрдаги маълумотга кўра, Ўзбекистонда 876 та совет меҳнат мактаблари, 2403 та диний мактаблар мавжуд бўлган. Совет мактабларининг нуфузини ошириш мақсадида 1927 йилдан бошлаб фаолиятда бўлган эски усул-диний мактабларга қарши кураш бошланди. Бу мактабларга буржуа жадид мактаблари, зиёли ва диндорларга синфий душман каби ёрликлар ёпиштирилди. Натижада, 1920 йиллар охирига келиб жадид ва эски усул мактаблари ўз фаолиятини бутунлай тўхтатишга мажбур бўлди[4;-Б.218-219].

Совет мактабларида ўғил ва қиз болаларни бирга ўқитиш жорий қилинган бўлиб, бу ҳолат маҳаллий миллат қизлари учун ёт ҳолат эди. Шу сабабдан ҳам ўқиш ёшидаги қизларни мактабга жалб қилиш қийинчилик билан амалга оширилди. 1925 йил 21 ноябрда Термиз уезди халқ маорифи коллегияси “Термиз шаҳрида ўзбек қизлари учун биринчи мактабни очиш тўғрисида”ги қарорни қабул қилади[18]. Натижада маҳаллий қизларни совет мактабларига тортиш жараёни бошланиб кетади. Сурхондарё округида оғир фуқаролар уруши шароитида мактаблар ташкил этилиб, мажбурий зўравонлик усулида олиб боришиб, синфий ёндошув асосида амалга оширилди. Дастлабки йилларда ўғил ва қиз болаларни бирга ўқитиш жорий этилиб, 1926 йилда Термизда биринчи босқичли қизлар мактаби ташкил этилиб, 32 та қизлар ўқишга жалб этилди. 1927 йилда ташкил этилган Туркман қишлоғидаги қизлар мактабига 14 нафар ўқувчи жалб этилди[19]. Сурхондарё

вилоятида мактабларни ташкил этиш ва бошқарув тизимни назорат қилиш мақсадида 1927 йилда округ халқ таълим бошқармаси ташкил этилди. 1926 йилда округнинг Термиз шаҳрида 6 та, Бойсунда 3 та, Шерободда 3 та, Деновда 3 та, Шўрчида 2 та, Сариосиёда 2 та анъанавий мактаблар ташкил қилинди[20].

1925/1926 ўқув йилида Сурхондарё вилоятида 90 та мактаб мавжуд бўлиб, уларда 2683 нафар ўқувчиси бўлган. Бунда қишлоқда 58 та мактаб фаолият кўрсатган. Яъни бир йил ичида қишлоқда 56 та мактаб очилишигп эришилган. Қишлоқ мактаблари ўқувчилари сони 1924 йилга нисбатан 15 баравар кўпайган. Воҳада саводсизликни тугатиш мактаблари ҳам кўпайди. Агар 1924/1925 ўқув йилида 272 ўқувчига эга бўлган 8 та саводсизликни тугатиш мактаби ишлаган бўлса, 1927/1928 ўқув йилига келиб 63 та саводсизликни тугатиш ва деҳқон ёшлари мактабларида 1700 киши билим олар эди[9;-С.75].

1926 йилда Жарқўрғон туманида биринчи совет мактаби очилиб, унда дастлаб 12 киши ўқий бошлади. Уларни Ёқубжон Солижонов деган ўқитувчи ўз сабоқларини берди[10]. 1925-1928 йилларда Шеробод туманидаги Хатак, Эгарчи, Лайлагон, Зарабоғ, Қорабоғ, Ғўрин, Сеплон, Ғамбур, Хўжанқон, Чўмичли, Тангидевон, Пошхурт, Қишлоқбозор қишлоқларида 13 ойлик савод чиқарувчи мактаблар ташкил этилди[5;-Б.382]. 1928 йилга келиб эса бир йиллик саводхонлик мактаблари очилади.

1926 йил августида Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси Сурхондарё округ ижроия қўмитасининг “Мактаб таълимининг ривожлантирилиши ва округ аҳолиси ўртасида саводсизликни тугатиш ишлари тўғрисида”ги ҳисоботини эшитди ва бу соҳада йўл кўйилган камчиликларни кўрсатиб берди. Сурхондарё округ кенгашининг 1927 йилда бўлиб ўтган II съезди ва 1928 йилги III съездида округ аҳолисининг аксарияти ўқишга тортилмай қолаётганлиги қайд қилинди. Шу даврда округда мактаб ёшидаги болаларнинг 9,8 фоизи мактабга жалб қилинган эди, холос[6;-Б.73].

Таълим тизимидаги оғир вазият маҳаллий советларни зудлик билан чора кўришни талаб қилар эди. Шу мақсадда 1925 йилнинг 24 ноябрида Термиз шаҳрида бўлиб ўтган биринчи босқич ўқувчиларининг биринчи кенгашида мактабларнинг иккинчи босқичга ўтилиши ҳақида қарор қабул қилди. Ушбу қарорга кўра, шаҳарда уч ойлик педагогик курслар ташкил қилинадиган бўлди, улар 1926/1927 ўқув йилидан бошлаб 9 ойлик курсларга айлантирилди. 50 нафар тингловчидан 43 нафари ўқишни муваффақиятли тугаллаб, қишлоқ жойларига ишга жўнаб кетишди. 1928/1929 ўқув йилидан бошлаб Сурхондарёда биринчи ўрта махсус билим юрти – Термиз таълим-тарбия (педагогика) техникуми очилди. Билим юртида ўқув муддати 6 ой этиб белгиланди[21].

1925 йилда Ўзбекистон Маориф Халқ Комиссарлиги олий педагогик таълимни ривожлантириш масаласини кўриб чиқди. Маълум тайёргарликдан сўнг 1927 йил апрелда Ўзбекистон ХКК «Ўзбекистон олий педагогик институти қондаси ҳақида»ги ҳужжатни қабул қилди[11]. Натижада, 1927 йил январда Самарқандда олий педагогика институти очилади. Унинг олий маълумотли педагогик кадрлар тайёрлаш, халқ таълимини услубий жиҳатдан таъминлаш, мактабларга илмий педагогик ёрдам бериш вазифалари белгиланди.

Қишлоқ мактабларини ўқитувчилар билан таъминлаш мақсадида уларнинг иш ҳақи қайта кўриб чиқилди. 1927 йилда мактаб ўқитувчиларининг ойлик иш ҳақига ўзгартиришлар киритилди. Унга асосан, қишлоқ мактаби ўқитувчисининг иш ҳақи шаҳарда ишлайдиган ўқитувчидан кўра анча баланд қилиб белгиланди[12].

Сурхондарё округида ўқитувчилар тайёрлаш билан бирга уларнинг малакасини оширишга ҳам алоҳида эътибор қаратилди. 1928 йилнинг 12 июнидан бошлаб округдаги физика-математика, табиатшунослик, ижтимоий фанлар, рус тили ва адабиёти ўқитувчилари 3 ҳафта мобайнида Тошкент шаҳрида ўз малакаларини ошириб қайтдилар[22].

Совет ҳокимиятининг таълим тизимидаги сиёсати, энг аввало, рус

аҳолисига имконият яратди. Жумладан, 1925/1926 ўқув йилида Термизда 2 та саводсизликни тугатиш мактаби ташкил этилди[23]. Бу мактаблар аҳолини кирилл, яъни рус алифбоси асосида саводли қилиш устида иш олиб борди. 1925-1926 йилларга оид статистик маълумотларда кўрсатилишича, Термиз мактабларида ўқиётган ўғил болаларнинг 75,7% ни руслар, 2,9% ни тожиклар, 1,6% ўзбеклар ташкил этган. Ўқувчи қизларнинг 54,2% руслар, 0,1% ўзбеклар, 0,1% тожиклардан иборат бўлган[13].

Термиз шаҳри ва Паттакесарда 1928-1929 ўқув йилида 8 та саводсизликни тугатиш мактаби фаолият юритган бўлса, шундан атиги биргина мактаб маҳаллий миллат вакилларига мўлжалланган эди. Қолган 7 та мактаб эса рус тилли аҳолининг саводини чиқариш учун ташкил қилинган эди[24]. Ваҳоланки, бу даврда шаҳар маорифи эҳтиёжлари учун ажратилаётган маблағларнинг 40% и саводсизликни тугатиш ишларига сарф қилинаётган эди[25]. Бундан қуришиб турибдики, совет ҳукумати асосий эътиборни рус тилли аҳолининг саводини чиқаришга қаратган. Маҳаллий миллат вакилларида ўқитувчи тайёрлаш ишига иккинчи даражали вазифа сифатида қаралган. Бунинг оқибатида эса шаҳарда истиқомат қилаётган ўқиш ёшидаги аҳолининг бир қисми мактабларга жалб этилмади.

1926-1929 йилларда Сурхондарёга халқ маорифини ривожлантириш учун Республика ва Россия Федерацияси шаҳарларидан юзлаб ўқитувчилар жўнатилади. Масалан, Денов районидаги Юрчи селсоветида фаолият юритган ўқитувчилар орасида Иброҳим Юсуфий, Норбўта Назаровлар билан бирга М.Галиулин ҳам ишлаган[1;-Б.16]. Бундан ташқари, совет режими томонидан синфий душман сифатида воҳага кўчирилганлар орасида ўқитувчилик қилганлар ҳам кам эмас эди. Шундай инсонлардан бири Барот Каримовдир. У 1907 йилда узоқ Татаристон Республикасининг Қозон шаҳрида туғилган. 1926 йилдан ўқитувчилик фаолиятини бошлаган. Совет режими ижтимоий келиб чиқишига қараб уни 1929 йилда оила

аъзолари билан биргаликда Бойсунга бадарға қилди. У тўғридан-тўғри Хўжабўлғон қишлоғидаги 36 сонли мактабга ўқитувчи этиб юборилди. Барот Каримов самарали меҳнатлари эвазига 1943 йили “Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи” унвони билан тақдирланган[7;-Б.123].

Сурхондарё округ ижроия кўмитасининг 1928 йилги йиғилишида саводсизликни тугатиш масаласига алоҳида эътибор қаратилди. Йиғилишда қайд қилинишича, 1927 йилда округда 22 та саводсизликни тугатиш мактаблари бўлса, 1928 йилда уларнинг сони 42 тага етди. Қишлоқлардаги аҳвол муҳокама қилиниб, мактаб очилмаган ҳудудларда саводсизликни тугатиш мактабларини ташкил этиш зарур деб топилди. Бундан ташқари, хотин-қизлар мактаблари фаолиятига ҳам тўхталиб, бу борадаги аҳвол анча яхшиланганлиги маълум қилинди[29].

1929/1930 ўқув йилига келиб Сурхондарё маорифи учун ажратилган маблағлар ҳажми 4 млн. 602 минг сўмни ташкил қилди[14]. Натижада ушбу маблағлар эвазига ташкил этилган мактаблар сони ортиб борди. Фақат 1927-1930 йилларда 30 та янги мактаб қурилди, 27 та бино мактаб учун мослаштирилди[26]. Бунёд қилинган маориф тизими, «саводсизлик»ни тугатиш мактаблари коммунистик партия мафкураси асосида фаолият юритиши лозим эди. Таълим тизими тўлиқ ҳукмрон мафкура исканжасида иш юритди.

Таълим тизимини жорий қилиш, «саводсизлик»ни тугатиш каби ислохотлар оғир шароитда зўравонлик билан амалга оширилди. Гарчи, таълим тизими учун маблағлар микдори йил сайин ошириб борилган бўлса-да, ушбу соҳада талайгина муаммолар мавжуд эди. Мавжуд бўлган мактаблар ўқиш ёшидаги болаларни тўлиқ камраб олиш учун етарли эмас эди. Совет мактабларидан эски усул мактабларига ўтиб ўқишни истаётган болалар ҳам бор эди.

1929 йил мартида бўлиб ўтган Сурхондарё округ Советларининг IV съездида “Округнинг маданий қурилиши тўғрисида”ги масалани муҳокама қилди. Қарорда таъкидланишича, халқ таълимига

маблағ ажратиш 1928 йилга нисбатан 2 баравар кўпайган, мактаб тармоғи 40% ошган. Съезд маҳаллий ҳокимият органлари зиммасига бошланғич мактаблар ривожига ғамхўрлик қилиш, эски усул мактабларига қарши қатъийлик билан кураш олиб боришни юклади[9;-С.76].

1920-йиллар охирида ўзбек ёзувини араб алифбосидан ўтказиш сиёсати халқнинг соғлом маънавий ҳаётига катта зарар келтирди. Шунини таъкидлаш лозимки, коммунистик мафкура саводхонликни бартараф этиш ниқоби остида саводсиз маҳаллий аҳолига дастлаб эски ўзбек тилида ўқитишни жорий этиб, кейинчалик бу ёзувни ўзлаштириш қийинлиги, ҳарфларда белгиларнинг ҳаддан ташқари кўплигини рукач қилиб, уни ёзиш учун қулай лотин алифбоси билан алмаштиришни тарғиб этиб борди.

Лотин алифбосининг жорий этилиши билан эски ўзбек ёзувини билган муаллимларни “мулла”, “босмачи”, “қулоқ”, “аксиланқилобий исёнчи”, “амир малайи” каби номлар билан таъқиб қилиш авж олди. Айрим зиёлилар кўшни давлатларга кетишга мажбур бўлдилар. Эски ўзбек алифбосида битилган китоблар оммавий равишда йўқ қилинди. Миллий зиёлиларимизга қарши қаратилган оммавий террор ўлка маданияти ва маориф тизимига жуда катта зарба берди. 1929 йилда араб имлосидан лотин ёзувиге ўтилиши муносабати билан янги ёзувни ўргатувчи бир қанча курслар ташкил этилади. Худди шундай курслардан 12 таси Термиз шаҳрида ташкил этилган бўлиб, ушбу курсларга жами 318 нафар киши жалб қилинди[27].

1930 йилда мажбурий таълим жорий этилиши билан Термиздаги 2 та мактаб умумий етти йиллик мактабга айлантирилади. Бошланғич мактаблардаги синфхоналар сони ҳам бир мунча кўпайтирилди. Натижада шаҳарда яшаётган 8 ёшдан то 15 ёшгача бўлган барча болаларни ўқишга жалб қилиш имконияти юзага келди. Бу эса яна ўқитувчи кадрларга бўлган эҳтиёжни бирмунча ошиб боришига сабаб бўлди. 1934-35 ўқув йилида шаҳар мактабларида фаолият юритаётган 82 нафар ўқитувчининг бор-йўғи 16 нафари олий

маълумотли эди. Олий маълумотли ўқитувчиларга бўлган эҳтиёжни инобатга олган ҳолда, кўплаб ёшлар Самарқанд, Тошкент ва Бухородаги педагогика институтларига ўқишга юборилди[28].

1940/1941 ўқув йилида Сурхондарё вилоятида 303 барча турдаги мактаб фаолият кўрсатган бўлиб, уларда 71 минг нафар ўқувчи ўқиган[8;-С.317]. Улардан 21 минг нафари саводсиз ва чаласавод, шу жумладан, 12 минг хотин-қиз 871 та синфда ўқир эди. 1941 йил 1 январь ҳолатига кўра, вилоят аҳолисининг 89,9% саводли эди. Мактаб ёшидаги болаларнинг деярли ҳаммаси совет таълимига тортилган эди[9;-С.77].

Тан олиш керакки, 1920-1941 йилларда Сурхон воҳасида совет ҳокимияти маориф соҳасида кўпгина ютуқларни қўлга киритди. Бепул таълимнинг жорий этилиши, янги мактаблар ва ўқитувчилар тайёрловчи билим юртларининг ташкил этилиши, саводсизликка қарши кураш, техник кадрларни тайёрловчи фабрика- завод ўқув юртларининг очилиши шубҳасиз, шу даврнинг энг муҳим натижаларидандир. Маориф соҳасида эришилган ютуқларни инкор этмаган ҳолда қуйидаги салбий ҳолатларкўзга ташланади. Булар қуйидагилардан иборатдир.

Совет таълими мамлакатда бошқа мактабларнинг бўлишига йўл қўймади. Мамлакатда фақатгина давлат мактабларининг мавжуд бўлиши таълимда рақобат муҳитининг йўқолиши ва таълим сифатининг тушишига олиб келди. Қолаверса, совет мактаби реал ҳаёт ва ишлаб чиқариш билан боғланмаган эди. Совет мактабларидаги мана шундай камчиликларни кўрган ота-оналар ўз болаларини эски мактабларда ўқитишни афзал кўрдилар. Бунга жавобан мустабид режим совет мактаби билан рақобат қилиши мумкин бўлган барча жаҳид ва эски анъанавий мактабларниёпиб ташлади. Уларда дарс берувчи домлалар 1920-1930 йиллардаги оммавий қатағонларда йўқ қилиндилар. Совет мактабларида ҳурфикрлилик таъқиқлаб қўйилди. Ўзгача фикрлаганлик учун жиноий жазога тортиш авж олди.

Совет таълим тизими ҳаддан ортиқ

мафкуралаштирилди. Бунда болаларга чуқур билим беришдан кўра коммунистик ғоялар билан тарбиялаш муҳимроқ деб ҳисобланди. Ўқувчиларнинг билими ўқиш-ёзишни билиши, колхоз даражасида зарур бўлган техник тушунчаларга эга бўлиши, сиёсий дунёқараши эса коммунистик мафкура ва атеизм руҳида тарбия топганлиги билан белгиланар эди.

Ўзбекистон қишлоқларидаги мактаб ўқувчи ва ўқитувчиларининг оммавий ва мажбурий равишда дала ишларига жалб қилиниши маориф ривожига ғов бўлди. Натижада таълим сифати талаб даражасида бўлмади.

Хулоса қиладиган бўлсак, Сурхон

воҳаси зиёлилари 1920-1941 йилларда жуда оғир шароитларда меҳнат қилдилар. Бир томондан, ўқув бинолари, ўқув куролларининг етишмовчилиги ва иқтисодий қийинчиликлар бўлса, иккинчи томондан, коммунистик партиянинг зўравонлиги, миллий зиёлиларга қарши оммавий қатағонликлар, улуғ давлатчилик шовинизми ва мустамлакачилик зулми остида фаолият юритдилар. Шундай бўлсада, миллий зиёлилар саводсизликни тугатиш, эл фарзандларига билим беришда жонбозлик кўрсатдилар. Уларнинг кўпчилиги ўз касбига содиқ бўлганликлари учун эл ҳурматиغا сазовор бўлдилар.

Фойдаланилган манба ва адабиётлар:

1. Бўтаева М. Деновнинг доврўкли мактаби. – Денов, 2010. – Б. 16.
2. Мустафаева Н. Файзулла Хўжаев: миллий маданият қайғуси // “Ўзбекистонда совет давлатининг қатағон сиёсати: келиб чиқиши сабаблари ва фожиаи оқибатлари”. Илмий мақолалар тўплами. -Тошкент, 2012. –Б. 141.
3. Очерки истории Кашкадарьинской и Сурхандарьинской области Узбекистана советского периода (1917-1932 гг). Ответственный редактор К.З.Житов. – Ташкент: Фан, 1968. – С. 203.
4. Ўзбекистон тарихи (1917-1991 йиллар). Иккинчи китоб. –Тошкент: O'zbekiston, 2019. –Б. 218-219.
5. Турсунов С.Н. ва бошқалар. Сурхондарё тарих кўзгусида. –Т., Шарқ, 2001. –Б. 382.
6. Турсунов С., Тўхтаев А., Аннаева З. Жарқўрғон тарихидан лавҳалар. –Тошкент: Yangi nashr, 2019. –Б. 73.
7. Турсунов С., Рашидов Қ. Бойсун. –Тошкент, 2011. –Б. 123.
8. Советский Узбекистан за 40 лет. Статистический сборник. –Ташкент: Узбекистан, 1964. –С. 317.
9. Халияров Х., и др. Сурхандарьинская область. –С. 75, 76, 77.
10. “Сурхон тонги” газетаси, 1993 йил 31 июль.
11. Ўз МА, 71-фонд, 1-рўйхат, 17-иш, 9-варақ.
12. Ўз МА, Р-86-фонд, 1-рўйхат, 3807-иш, 206-варақ.
13. Ўз МА, Р-86-фонд, 1-рўйхат, 3088-иш, 153-варақ.
14. Ўз МА, 837-фонд, 2-руйхат, 251-иш, 27-варақ.
15. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 89-фонд, 1-рўйхат, 22-иш, 15-варақ.
16. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 89-фонд, 1-рўйхат, 22-иш, 18-варақ.
17. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 89-фонд, 1-рўйхат, 22-иш, 28-варақ.
18. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 68-фонд, 2-рўйхат, 8-иш, 241-варақ.
19. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 361-фонд, 1-рўйхат, 21-иш, 9-варақ.
20. Сурхондарё вилояти давлат архиви, 89-фонд, 1-рўйхат, 134-иш, 16- варақ.
21. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 89-фонд, 1-рўйхат, 25-иш, 26-варақ.
22. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 89-фонд, 1-рўйхат, 17-иш, 26-варақ.
23. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 68-фонд, 1-рўйхат, 13-иш, 28-варақ.
24. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 68-фонд, 2-рўйхат, 8-иш, 22-варақ.
25. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 89-фонд, 2-рўйхат, 11-иш, 26-варақ.
26. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 89-фонд, 2-рўйхат, 15-иш, 24-варақ.

27. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 89-фонд, 1-рўйхат, 28-иш, 37-варақ.
 28. Сурхондарё вилоят давлат архиви, 89-фонд, 5-рўйхат, 56-иш, 42-варақ.
 29. Денов туман давлат архиви, 6-фонд, 1-рўйхат, 8-иш, 9-варақ.

YULDUZI SO'NGAN QAXRAMON YOXUD QATAG'ON QURBONI

Nazarov Otabek Muzrobovich
 Termiz davlat universiteti tadqiqotchisi,
otabeknazarov8080@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda 1983-1989 yillarda amalga oshirilgan «paxta ishi», «o'zbeklar ishi» nomli o'ylab topilgan uydirmalarning qurboni bo'lgan, ikkinchi jahon urushi qatnashchisi, sotsialistik mehnat qahramoni Bobomurod Omonov faoliyati va unga qo'yilgan noto'g'ri ayblovlar tavsilotlari, oqibatlari maqolalar va adabiyotlar yordamida o'zaro tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: Bobomurod Omonov, Kommunizm kolxozi, paxta kompaniyasi, qo'shib yozish, noto'g'ri ayblovlar, qamoq, sud, ozodlikdan mahrum etish, oqlanish.

Аннотация: В данной статье рассматривается деятельность Бобомуро́да Омо́нова, участника второй мировой войны, героя социалистического труда, ставшего жертвой «хлопковое дело» и «узбекское дело», проводившихся в Узбекистане в 1983-1989 гг. и обвинения против него, детали и последствия обвинений были проанализированы с помощью статей и литературы.

Ключевые слова: Бобомуро́д Омо́нов, колхоз «Коммунизм», хлопковая компания, ложное обвинение, тюрьма, суд, лишение свободы, оправдательный приговор.

Abstract: In this article, the activity of Bobomurod Amonov, a participant of the Second World War, a hero of socialist labor, who was a victim of the "cotton work" and "Uzbeks' work" that took place in Uzbekistan in 1983-1989, and his contribution to it. The details and consequences of false accusations are cross-analyzed using articles and literature.

Key words: Bobomurod Omonov, Communism collective farm, cotton company, impeachment, false accusation, prison, trial, deprivation of liberty, acquittal.

Surxondaryoning Sariosiyo tumanida suronli yillarda dunyoga kelgan, yoshligi og'ir damlarga to'g'ri kelib, ikkinchi jahon urushida ishtirok etgan, ikki marta jarohatlangan, sotsialistik mehnat qahramoni va shu bilan birgalikda sobiq "Kommunizm" kolxozida ulkan natijalarga erishganiga qaramasdan, o'tgan asrning 80-yillaridagi qatag'on qurboniga aylangan Surxondaryoning Sariosiyo tumanida istiqomat qilgan Bobomurod Omonov haqida so'z yuritamiz.

Bobomurod Omonov 1917 yil 16 noyabr sanasi, Surxondaryo viloyati Sariosiyo tumanining O'mir qishlog'ida oddiy cho'pon Omon Sultonov va Saidabibi oilasida dunyoga kelgan.

Otasi Omon Sultonov Boylarning qo'yini boqib, so'ngra kichik yerlarni ochib, dehqonchilik qilib, halol mehnat evaziga hayot kechirgan. Onasi Saidabibi-uy bekasi bo'lgan[1].

Bobomurod Omonov 1935 yilda yetti yillik maktabni tamomlab, Buxorodagi 6 oylik hisobchilik kursiga o'qishga kiradi. Hisobchilik kursini tugallab kelgach, Telpakchinor qishloq sovetida ham kotib, ham hisobchi bo'lib ishlaydi. 1937 yil 20 yoshida harbiy xizmatni o'tashga ketadi. Xizmat safari tugamasdan Ikkinchi jahon urushi boshlanib, fashizmga qarshi jangga kiradi[2]. Urushning brinchi kunidan jang maydoniga kirgan Bobomurod Omonovning o'zni hamisha jangovar safning oldida bo'lgan. U jang maydonlarida ko'rsatgan jasratlari va xizmatlari uchun 4 ta jangovar orden va ko'plab medallar bilan taqdirlanganlar. Leningrad shahri himoyasida matonat va qahramonlik ko'rsatgani uchun "Qizil Yulduz" ordeni bilan taqdirlangan. Rayxstag devorlari